

Posudek na dizertační práci PhDr. Magdalény Gorčíkové *Raná socializace dětského čtenářství v rodině a její vliv na školní úspěch*

Oponentka: doc. RNDr. Jana Straková, Ph.D., Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání, Pedagogická fakulta UK

Předložená práce má empirický charakter. Představuje kvantitativní výzkum čtenářství a (před)čtenářské gramotnosti v raném dětství s důrazem na jejich utváření v odlišném sociokulturním prostředí rodiny a školy. Práci jsem měla možnost posuzovat již jednou u příležitosti tzv. malé obhajoby. V posudku se vyjadřuji k aktuální podobě práce i k posunu, který jsem zaznamenala od jejího předcházejícího předložení.

Teoretická část je podle mého názoru zpracována velmi kvalitně. Je dobře zacílena na téma dizertační práce a ukazuje, že autorka má dobře zvládnutou domácí i zahraniční literaturu. Způsob zpracování vypovídá o dlouhodobém a nepovrchním zájmu o téma. Marginální obsahové nedostatky, na které jsem upozorňovala ve svém prvním posudku, byly odstraněny.

Empirická část práce se ve srovnání s verzí odevzdanou k malé obhajobě významně posunula, významně se zlepšila specifikace výzkumných otázek, popis proměnných, povaha a popis provedených analýz, k nimž směřovaly mé nejzásadnější výtky při prvním hodnocení. V aktuálně prezentovaných analýzách došlo k využití longitudinální povahy dat, využití analytické metody jsou pečlivě zdůvodněny právě ve vztahu k jejich aplikaci na longitudinální data.

Předloženou práci celkově hodnotím pozitivně. Doktorandka získala množství zajímavých dat, což vyžadovalo mnoho úsilí a vynalézavosti zejména v prvních fázích výzkumu, kdy bylo třeba zajistit individuální testování dětských respondentů. Množství práce odvedené při náboru a vyškolení administrátorů, zajišťování návratnosti a vlastním sběru dat považuji v kontextu doktorandského výzkumu za značně nadstandardní. Teoretická část přesvědčivě ukazuje zájem a hluboký vhled do tématu, zpracování dat je pečlivé a promyšlené. Menší rezervy spatřuji v interpretaci dat, kde mohly být podle mého názoru získané poznatky systematičtěji diskutovány ve vztahu k již dostupným poznatkům o faktorech ovlivňujících čtenářskou gramotnost žáků 1. stupně ZŠ a přechod na víceleté gymnázium v ČR.

Přes své celkové pozitivní hodnocení se domnívám, že se autorce nepodařilo se zcela zbavit určité nepořádnosti ve zpracování textu, na kterou jsem upozorňovala již ve svém prvním posudku. Tato nepořádnost se týká 1) jazykové úrovně textu a 2) výskytu řady poněkud sporných tvrzení, která jsou uváděna bez citací, tedy není možno je ověřit, respektive vinit z nepřesnosti někoho jiného než autorku.

- 1) I když se jazyková úroveň zlepšila, práce přesto obsahuje řadu překlepů a pravopisných chyb, zejména v interpunkci a ve shodě podmětu s přísudkem.
- 2) V textu je opakovaně (bez uvedení zdroje poznatků) uváděno, že úroveň čtenářských dovedností je pozitivně ovlivněna docházkou do mateřské školy. To je ve světle výzkumných nálezů přinejmenším sporné, neboť řada výzkumů pozitivní souvislost mezi dovednostmi žáků a předškolním vzděláváním neprokázala, řada dále identifikovala podmínky nezbytné k tomu, aby předškolní vzdělávání nějaký efekt mělo (např. jeho kvalita, přiměřená denní délka atd.), o kterých se autorka vůbec nezmiňuje (např. Esping--Andersen et al., 2012, Kottelenberg & Lehrer, 2013, Claessens & Garrett, 2014, Haeck, Cebolla-Boado, Radl & Salazarová, 2017, Lefebvre, & Merrigan, 2015). Stejně tak je jen mimochodem uvedeno, že pro učení žáků nejsou důležité osobnostní předpoklady učitelů, aniž by bylo vysvětleno, co je tím míněno, a

odkázány výzkumy, které tento poznatek přinesly. Bez odkazu na zdroj je uvedeno, že „SES je dle OECD definovaný jako a) nejvyšší úroveň vzdělání otce a/nebo matky a b) index ekonomického, sociálního a kulturního postavení na základě tří ukazatelů: profese rodičů, vzdělání a příjem domácnosti“, aniž by bylo specifikováno, co to znamená „dle OECD“. To vzbuzuje určité rozpaky, protože minimálně v často citovaných výzkumech OECD PISA a PIAAC SES takto definován není. Dále je v textu uvedeno, že do výzkumu PISA jsou v ČR zapojeny především 9. ročníky povinné školní docházky, což není pravda, neboť zastoupení žáků v 9. ročnících a v 1. ročnících SŠ je prakticky identické. Mezinárodním výzkumům je paušálně vyčítána absence sledování rodinného zázemí, respektive vlivu rodiny, aniž by bylo specifikováno, jak jsou měřeny a co je na tom sledováno autorkou jako nedostatečné. To rozhodně není zřejmé, například proto, že PISA kromě vzdělání a povolání rodičů a dostupnosti vybraných ekonomických statků mapuje dostupnost různých knižních zdrojů, jako jsou slovníky, encyklopedie, básnické sbírky a podobně. V rámci výzkumu PIRLS je administrován rodičovský dotazník, který podrobně mapuje čtenářské výchovné aktivity rodičů v rámci předčtenářského období jejich dětí a podobně.

Takovýchto nepřesností, respektive nedostatečně zdůvodněných tvrzení je v textu více. Jsem si vědoma toho, že jsou spíše okrajového rázu, i tak však podle mého názoru (zcela zbytečně) snižují kvalitu práce. Je škoda, že se je nepodařilo odstranit a dotáhnout práci jako celek. Kdyby autorka uvažovala o knižní publikaci své dizertační práce, měla by v každém případě investovat do pečlivé korektury a řádného uvádění zdrojů. Tato nedbalost je v příkrém rozporu s pečlivým popisem proměnných a provedených analýz.

Jak jsem již uvedla výše, tyto (z hlediska celkového vyznění práce) spíše okrajové nedostatky nemění nic na mém pozitivním hodnocení práce, která podle mého názoru plně splňuje požadavky kladené na dizertační práce, a tedy ji doporučuji k obhajobě.

Otázky k obhajobě:

1. Jedním z cílů práce je testovat hypotézu týkající se Matoušova efektu. Tento efekt se mi však zdá v textu pojednán poněkud zmatečně. Hypotéza je zamítnuta s tím, že „počáteční rozdíly v gramotnosti v průběhu prvních dvou let školy zcela nevymizí, resp. náskok dětí s vyšší úrovní počáteční gramotnosti se nesetře ani po dvou letech školní docházky.“ Prosím o laskavé vysvětlení, na základě jakých poznatků by byla hypotéza přijata, respektive přesně na základě jakých poznatků byla zamítnuta.
2. Z textu vyplývá, že z hlediska konstruktů HLE (poslední položka) bylo rozhodující nikoli, zda dítě umělo číst, když nastupovalo k povinnému vzdělávání, ale zda ho naučili číst rodiče (str. 83). Proč je situace hodnocena odlišně, když se dítě např. naučilo číst samo nebo je naučili číst prarodiče? Je dítě schopno identifikovat, kdo je naučil číst?
3. I když výzkum přinesl zajímavá a unikátní data, není možno říci, že by ke sledované problematice faktorů ovlivňujících čtenářskou gramotnost žáků 1. stupně a přechod na víceleté gymnázium v ČR dosud neexistovaly žádné výzkumy. Jak souhlasí předložené poznatky s již existujícími výzkumnými nálezy týkajícími se situace v ČR? V čem je potvrzují, v čem je doplňují?

V Praze dne 24.9.2019

doc. RNDr. Jana Straková, Ph.D.